

Таким чином можна сформулювати гіпотезу стосовно того, що ефективність подальшого проведення спільної зовнішньої та безпекової політики в межах сучасної європейської моделі інтеграції буде залежати від переосмислення двох домінуючих категорій (і) суверенітет та (ii) нейтралітет як системо утворюючих чинників.

Література

1. Devine K. Neutrality and the development of the European Union's common security and defence policy: Compatible or competing? *Cooperation and Conflict*. 2011. N 46. P. 334–369.
2. Flers de N.A. The EU as a global actor and neutral member states: dilemma or opportunity. URL: http://euce.dal.ca/Files/Alecu_de_Flers.pdf
3. Дирда А. Особливості формування нейтралітету у зовнішній політиці європейських країн. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/view/2659>.
4. Прихненко М. Ідеологічний чинник у міжнародних відносинах кінця XX – початку XXI ст. *Матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу, наукових працівників і здобувачів наукового ступеня за підсумками науководослідної роботи за період 2017–2018 рр. (16–17 травня 2019 р.): у 2-х томах*. Том 1. Вінниця: Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2019. С. 94–96.
5. Прихненко М., Бабій Д. Ідея «Об'єднаної Європи» в сучасних реаліях функціонування європейського проекту. *Історичні і політологічні дослідження*. 2019. № 1 (64). С. 60–69.
6. Прихненко М., Бабій Д. Криза «політичного компоненту» інтеграційних процесів в Європейському Союзі на сучасному етапі розвитку. *Україна – Європейський Союз: від партнерства до асоціації: Український Щорічник з Європейських Інтеграційних Студій*. Вип. II. Луцьк, Терен, 2019. С. 292–300.

УДК 32:172.4:355.01

СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІЙНИ ТА МИРУ: КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТУ

Ю. Т. Теміров

Навчальна дисципліна «Сучасні дослідження війни та миру» є складовою освітньої програми СО магістр «Міжнародні комунікації та медіація в умовах конфліктного врегулювання» спеціальності 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. Профіль освітньої програми надає обґрунтування методичного виміру інтересу до вивчення предмету. Трансформація природи війни і миру, особливо в сучасних умовах становлення інформаційного суспільства, передусім поширення такого різновиду, як гібридна війна, російська агресія проти України формують дослідницький (теоретичний та прикладний) бік актуальності. Не зважаючи на те, що характеристики ОП обумовлюють певні параметри викладання предмету, потреба його концептуалізації від цього меншою не стає. Мета нашої публікації полягає в окресленні загальних рис одного з можливих підходів до концептуалізації викладання дисципліни «Сучасні дослідження війни та миру».

Під концептуалізацією ми маємо на увазі насамперед визначення базових методологічних та методичних засад вивчення предмету. Беручи до уваги формат та обсяг матеріалу, ми не претендуємо на комплексне, системне дослідження, але маємо намір акцентувати деякі важливі, на нашу думку, аспекти проблеми. Перший з таких аспектів – теоретико-методологічний. На наше переконання, концепція викладання є значною мірою похідною від теоретико-методологічних основ інтерпретації викладачем природи війни та миру, які, в свою чергу, обумовлені асоційованістю з певною школою (школами) теорії міжнародних відносин, загальним науковим світоглядом. На користь цієї тези свідчить історична логіка становлення теоретичних засад дослідження предмету навчальної дисципліни: від природи людини до природи суспільства, далі до сутності держави і, нарешті – походження та природи війни.

У випадку з персоніфікованими особливостями викладання важливо уникнути двох крайнощів: нав'язування викладачем власного підходу або відсутності такого підходу (чи то через невизначеність, чи то через надмірний методологічний плюралізм). Очевидно, що будь-яке явище міжнародних відносин, тим більше такі фундаментальні, як війна чи мир, по-різному осмислюються представниками різних теоретичних традицій. Загалом, порядок денний досліджень свого часу склався в межах так званої реалістично-ідеалістичної ортодоксії. При цьому представники реалістичної перспективи (Hans Morgenthau, John Mearsheimer, Kenneth Waltz, Gideon Rose, Fareed Zakaria, Stephen Van Evera, Robert Jervis, Colin Elman) зосереджені переважно на причинах і природі війни, тоді як симпатичні ліберально-ідеалістичної – на умовах і можливостях миру (Robert Keohane, Joseph Nye, Charles Kupchan, Michael Doyle, Johan Galtung). Надалі спектр теоретичних перспектив суттєво розширився, вийшов за межі ортодоксальних підходів: Англійська школа (Hedley Bull, Barry Buzan); марксистська та неомарксистська (Immanuel Wallerstein, Robert Cox, Франкфуртська школа); критичні теорії (постпозитивістське узагальнення – Andrew Linklater; конструктивістське узагальнення – Alexander Wendt).

Кожна із зазначених теоретичних перспектив має свої переваги і слабкі місця. За всіх відмінностей, реалістична та ліберально-ідеалістична традиції, наприклад, схильні до позаісторичного універсалізму, але разом з тим дослідження миру (peace studies) як окремий міждисциплінарний академічний напрям сформувався насамперед зусиллями представників лібералізму. Широкий спектр підходів, послаблення домінуючої ролі ортодоксальних парадигм є певним віддзеркаленням стану міжнародних відносин, який тепер визначається насамперед трансформацією та гетерогенністю. За таких умов цілісна концептуалізація можлива на основі ідей/теорій, які надають можливість залучати методологічно сумісні підходи: «мир через емансипацію» (emancipatory peace) поєднує кілька течій поміж критичних студій; «соціальна конструйованість світової політики» як об'єднавча ідея для постмодерністів (Richard Ashley, Rob Walker), конструктивістів (Friedrich Kratochwil, John G. Ruggie, Peter Katzenstein, Alexander Wendt), та неомарксистів (Robert Cox, Stephen Gill).

Наступний аспект концептуалізації пов'язаний з міждисциплінарним характером освітньої програми «Міжнародні комунікації та медіація в умовах конфліктного врегулювання». Справа в тому, що війна і мир є (можуть бути) предметом (одним з предметів) таких освітніх компонентів, як «Історія міжнародних відносин», «Міжнародні відносини і світова політика», «Геополітика», «Теорія міжнародних відносин», «Міжнародна безпека», «Конфліктологія» тощо. Разом з тим, в кожному випадку ми маємо справу із специфічним (включно з теоретичним) ракурсом дослідження. До того ж, війна і мир є складними явищами з військовим, політичним, економічним, соціальним вимірами. Все це створює загрозу певної калейдоскопічності аналізу досліджень війни та миру. Задля уникнення подібної ситуації під час класифікації досліджень варто застосувати чітку ієрархію, обумовлену самим предметом навчальної дисципліни. Війна і мир були, є та будуть залишатися передусім системними явищами міжнародних відносин (включно в тому сенсі, що безпосередньо визначають стан системи міжнародних відносин). Відповідно, на нашу думку, базовим принципом класифікації повинен бути той, що використовується викладачем щодо традицій в теорії міжнародних відносин. Саме так, до речі, ми вдіяли під час характеристики першого аспекту концептуалізації. Вибір наступних за ієрархією принципів може суттєво відрізнятися і залежати від теоретико-методологічних вподобань викладача, його бачення тих чи інших елементів вивчення навчальної дисципліни. Однак в будь-якому випадку вибір має бути обґрунтованим і це обґрунтування має бути зрозумілим студентам. Ми, наприклад, додатково розподілили дослідження на ортодоксальні (згадувана вище реалістично-ідеалістична ортодоксія) та ті, що є за межами ортодоксії.

І, нарешті, коротко про третій аспект концептуалізації, який стосується співвідношення теоретичного та прикладного компонентів. З одного боку, назва навчальної дисципліни надає підстави обмежитися теоретичним компонентом. З іншого, нагадаємо про

міждисциплінарний характер освітньої програми. Крім того, свого часу одним з мотивів відкриття цієї ОП був запит студентів на більшу практикоорієнтованість фахової підготовки. Саме запит на практикоорієнтованість мав вирішальний вплив на те, що структурно зміст навчальної дисципліни складається з двох модулів: «Сучасні теоретичні традиції дослідження війни та миру», «Практичний вимір теоретичних проблем».

Таким чином, запропонувавши до розгляду проблему концептуалізації викладання, ми не мали на увазі дещо банальну необхідність принципів впорядкування змісту навчальної дисципліни та процесу її вивчення. Ми мали на меті обґрунтувати потребу чіткої кореляції різних аспектів концептуалізації та системоутворюючу роль в цьому процесі теоретико-методологічного підходу, якого дотримується викладач в осмисленні того чи іншого явища міжнародних відносин, в нашому випадку – війни та миру.

УДК 327

ЗАГОСТРЕННЯ ГЕОЕКОНОМІЧНИХ ПРОТИРІЧ, НАСЛІДКИ ТРАМПІЗМУ ТА ПРОБЛЕМА КОНСОЛІДАЦІЇ ЗАХОДУ

І. Ю. Чарських

Загальна консолідована позиція «сукупного Заходу» щодо форм і темпів глобалізації за чотири роки президентства Дональда Трампа піддалася суттєвій ерозії, і команді Джо Байдена відновляти її непросто.

У умовах фінансово-економічної глобалізації останнього десятиліття ХХ ст. та першого десятиліття ХХІ ст. епіцентр світового виробництва поступово переміщувався до Китаю – зони найефективнішого виробництва, в першу чергу, за такими параметрами, як інтенсивність праці та низькі виробничі витрати. Прибутковість американських ТНК, бізнес яких базується на галузях реального виробництва (від енергетичних компаній до навіть ВПК, не кажучи вже про автопром), ставала дедалі відчутно нижчою за прибутковість спекулятивного капіталу фінансових кіл, очолюваних американськими банками – провідниками фінансово-економічної глобалізації за неоліберальними рецептами. Потужний запит виробничого капіталу на зміну вектору розвитку США, а відтак – і зовнішньополітичного курсу цієї держави, підтриманий «корінною Америкою» – зацікавленими у робочих місцях працівниками реального сектору – був реалізований завдяки приведенню Дональда Трампа у Білий дім в результаті перемоги на президентських виборах 2016 р., перегляду доктрини національної безпеки та здійсненню низки різких зовнішньополітичних заходів – від скасування й перегляду значної кількості торгівельних угод до розробки планів скорочення американської військової присутності в більшості регіонів світу.

Через зміну геоекономічних пріоритетів у Білому домі традиційна боротьба американських та європейських компаній за контроль світових ринків набула драматичного загострення. Фінансово-промисловим групам США, орієнтованим на виробництво, в 2017–2020 рр. вдалося тимчасово і частково відтіснити від верховної влади представників великого ІТ та банківського бізнесу, статки якого множаться за рахунок контролю за глобальними фінансовими потоками. Спроба повернути епіцентр світового виробництва в США через розрив американською адміністрацією та переукладення низки міжнародних торгівельних угод мала своїм наслідком ускладнення дипломатичних стосунків США, в т. ч. з країнами ЄС. Останні продовжували перебувати в парадигмі, переважним чином, фінансової глобалізації, яку намагався торпедувати Д. Трамп.

Дипломатичні ускладнення також поглиблювалися у зв'язку з негативним ставленням адміністрації Д. Трампа до т. зв. «кліматичних угод», які небезпідставно трактувалися трампістами як лицемірне прикриття фінансово-олігархічних засобів послаблення